

УДК 82-92-6.09

ЕПІСТОЛЯРНА ПУБЛІЦИСТИКА: ЛІТЕРАТУРА VS. ЖУРНАЛІСТИКА

Микола Рашкевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Акумуляовані наукові парадигми щодо жанрово-стильової приналежності публічної/приватної форми епістолярної творчості, на конкретних прикладах простежений полінауковий та синтезуючий потенціал відкритого (напіввідкритого) листа на суспільно-важливу тематику, окреслені передумови об'єднання усіх новітніх письмових авторських звернень в автономну соціокомунікативну підсистему.

Ключові слова: лист, відкритий лист, епістолярна публіцистика, критика, рецензія, література, журналістика, соціальні комунікації.

Публікації на злободенну тематику, виконані у жанрі листа (відкритого листа) й побудовані згідно з принципами комунікативної архітектоніки конкретного історичного відтинку, називають епістолярною публіцистикою. Однак у літературній періодиці – журналах, альманахах, на сторінках яких публікують оригінальні художні та критичні праці – з терміном «епістола» співвідносять одразу три формозмістові категорії: стиль («епістолярний стиль»), рід («віршована епістола», «епістолярна драма») та власне жанр («епістолярна публіцистика», «епістолярний роман»). Така універсалізація суттєво знижує автономний потенціал концепту «епістолярна публіцистика», агрегуючи його злободенне спрямування з романістичною естетизацією буття чи поетичною грою слів, а також розчиняючи концентрат «публіцистика» науково-дипломатичною сентенцією «публіцистичний метод». Розуміючи суть наріжної теоретичної конфронтації між літературою та журналістикою, професор кафедри світової літератури Київського університету імені Бориса Грінченка В. І. Кузьменко пропонує полістильовий підхід до трактування поняття «лист»: «Лист – це твір літературного та історіографічного жанру, позначений яскраво вираженою психологічною інтроспекцією й особистісним ставленням автора до дійсності та конкретного адресата, написаний з урахуванням специфіки кореспонденції певної історичної доби» [10, с. 55]. На думку науковця, епістолярний жанр літературної творчості поліфонічний, оскільки містить як позачасові художні елементи, так і фактологічні. Таке трактування дає змогу відбирати з усього масиву і публічної, і приватної (коли йдеться про дослідження інтелектуальної спадщини знакових постатей) кореспонденції справді вартісні твори, ті, яким притаманна не лише інформативність, а, передусім, образно-публіцистичний рівень викладу, визначена позиція авторського «я», світоглядні наративи, стилістична обробка тощо. Водночас, тексти без надмірної вербальної естетизації дослідники можуть розглядати як факт суто історіографічний – поруч з урахуванням їхнього інформаційного наповнення. Зауважимо, що у цьому випадку ми аналізуємо епістолярну

публіцистику комплексно, без вичленювання із обширного комунікативного масиву текстів, написаних у жанрі відкритого листа.

«Фактологічні елементи», «інформаційне наповнення», «епістолярна публіцистика» – теорія літератури свідомо компонує складові (вузькопрофільні та загальнопсихологічні) епістолографічного процесу у єдину мовленнєву підсистему, поруч із «віршованою кореспонденцією», «щоденниковими записами», «побутовими листами», «епістолярними драмами», «каналами творчої комунікації», «невимушеністю спілкування», «епістолярною критикою» та ін. Жанр листа у літературі є своєрідною універсалією, загальним поняттям, здатним відобразити усі різновиди творчої діяльності людини. Дослідник української епістолярної прози кінця XVI – початку XVII століть М. Й. Назарук «основною ознакою» листа вважає почуття у творі [17], культуролог І. А. Паперно наголошує на «самотійності чужого слова в листі, тематичному розгалуженні декількох точок зору» [19, с. 111], радянський текстолог Б. В. Томашевський зазначає, що «...лист може бути літературним твором, але може ним і не бути» [23, с. 4], а розробник концепції поліфонізму літературного твору М. М. Бахтін взагалі відносить цю групу текстів «у всіх її проявах» до окремого мовленнєвого жанру, який відрізняється від літератури та журналістики [3, с. 160]. Науковці-філологи фіксують родові, стилістичні та функціональні особливості авторського листа у спільному або автономному класифікаційному потоці, окреслюючи його формальну сутність загальним визначенням «епістолярний жанр творчості».

Чітка синтезуюча модель жанрової інтерпретації у літературі зумовлена, насамперед, безмежною художньою свідомістю митця, реалізацією його творчої енергії через опосередкований контакт з читачем. Співвідношення інтенціональних категорій «автор»-«реципієнт» набуває тут рівноправних ознак, до того ж паритет зумовлюють не історичні чи біографічні реалії, а здатність обох сторін співпереживати, відчувати, робити абстрактні висновки, розгортати сюжетні лінії у віддалених образах на інтуїтивному рівні. За М. Бахтіним, «чужу свідомість неможливо споглядати, аналізувати, визначати, як об'єкт, річ, – з нею можна лише діалогічно спілкуватися» [4, с. 116].

Цілком протилежна ситуація із жанровою інтерпретацією цільового авторського повідомлення спостерігаємо у сучасному журналістикознавстві. В ієрархії журналістських жанрів лист, як форма оперативного реагування на актуальні факти та явища, поповнює аналітичну групи газетно-журнальних текстів, натомість епістолярну публіцистику, найдосконаліше представлену у формі відкритого листа, зараховують до конкретної категорії художньої-публіцистичних жанрів періодики. Творець радянської теорії журналістики Є. Прохоров окреслює місце листа «на межі аналітико-соціологічної групи (кореспонденція, стаття, огляд) та художньої публіцистики (нарис, фейлетон, памфлет), оскільки той поєднує в собі ознаки однієї та другої сфер» [21, с. 5]. Схожих позицій у класифікації притримується теоретик і практик публіцистики В. Й. Здоровега [8], натомість дослідники В. І. Шкляр та Г. І. Вартанов констатують наявність публіцистичних ознак у кожній категорії текстів, вважаючи, що будь-який журналістський твір (інформаційний, аналітичний чи художній) більшою чи меншою мірою наділений публіцистичними ознаками [6]. З огляду на подані дефініції можемо констатувати: цільовий лист конкретної особи, в якому якісно осмислено й інтерпретовано актуальну суспільну проблему, незалежно від його жанрової приналежності, функціонального призначення та публічного/приватного характеру утворює **стрижень журналістської публіцистики**, тоді як літературознавство визначає для «епістоли» роль рядового зв'язківця багатовекторної

системи стилів, родів, тематики зокрема та жанрів загалом. Априорі, поняття «епістолярна публіцистика» (з огляду на завдання та засоби не публіцистикою вона бути не може), як фундаментальна основа жанрової журналістської класифікації, доповнює перелік першорядних зацікавлень молодого науки «соціальні комунікації».

Для більш якісної диференціації листів на журналістські та літературні встановимо їхні ключові інтегральні та диференціальні ознаки. За основу візьmemo дві класифікаційні моделі, які запропонували російські та казахські науковці. Доктор філологічних наук, завідувач кафедри історії журналістики Воронезького університету Л. Є. Кройчик подає такі жанрові своєрідності листа у літературній та журналістських площинах:

1. Журналістика. У тексті простежується комунікативний ланцюжок: автор – проблема – адресат. Персональна адресність листа у поєднанні з його проблемністю робить послання максимально актуалізованим. Література. Порушена проблема (зазвичай інтимного характеру) посилюється такими засобами художньо-психологічної образності, як ліризм, жаргонно-діалектне мовлення чи навпаки – аристократична вишуканість словесних конструкцій, манірність.
2. Журналістика. Ядром тексту виступає проблема, що потребує негайного вирішення. Література. Ядром тексту виступає філософські та етичні розмірковування, з домінантою, однак без доконечної потреби нагального на них реагування.
3. Журналістика. Чітко виокремлюються із загального контексту інформації особистість адресата й особистість автора (посилання на факти власної біографії, використання епізодів з життя адресата тощо). Література. Офіційне звернення часто має абстрактний характер (адресатом може виступати уся владна вертикаль), порушені проблеми не передбачають конкретного плану дій щодо їх усунення чи локалізації.
4. Журналістика. Матеріал побудовано за принципом «м'якої аргументації»: у ньому зважено усі «за» і «проти», йому притаманна довірлива (хоча й публічна) розмова з адресатом. Література. Принцип «м'якої аргументації» може й не зберігатися, проте матеріал найчастіше має моноекторну аргументаційну базу та свідчить про суб'єктивний авторський підхід [18, с. 159-160].

Отже, незмінним компонентом листа є його жорстка структура, коли автор і адресат обговорюють суспільно-важливі проблеми, проте в одному випадку вона насичена засобами художньої образності, абстракції (як один з літературних жанрів), а в іншому містить дієслова наказової форми, чіткі факти та рекомендації щодо виконання певних дій (жанр журналістики).

Функціональну градацію літератури та журналістики пропонує кандидат філологічних наук Казахського національного університету імені аль-Фарабі Н. С. Кенжегулова. Літературу науковець характеризує із винятково синкретичної точки зору, наповнюючи змістову базу усіх без винятку літературних жанрів такими складовими:

1. Елементи міфології, особливо в ранніх джерелах («Махабхарата», «Рамаєна», Біблія, Коран та інші).
2. Основи моралі. Етика поведінки, взаємовідносини у суспільстві тощо.
3. Елементи естетики.
4. Пізнавальна функція (особливо актуальна в добу Відродження; інформування читачів про природничі, точні та історичні науки).

5. Практичні поради для повсякденного життя.
6. Емпірична інформація, що відображає світоглядні та побутові позиції автора.
7. Філософське осмислення світу.

До полінаукового наповнення журналістики Н. С. Кенжегулова зараховує ті самі елементи, проте приписує їм додаткові функціональні навантаження:

1. Елементи міфології для обґрунтування ідеї або для доказу певного соціального явища.
2. Мораль як заклик до прогресу у найближчому майбутньому.
3. Елементи естетики у притіненому, завуальованому («м'якому», за Кройчиком) вигляді.
4. Домінування пізнавальної функції, оскільки поруч з інтегруючою, вона становить ядро сучасної журналістики.
5. Нашарування практичних рекомендацій поруч із засиллям додаткової (часто некорисної) інформації.
6. Філософське осмислення дійсності в обмежених часово-просторових координатах.
7. Бажання автора конкретно впливати на дійсність (політика, економіка, культура тощо) з метою оперативної їх зміни та вдосконалення [9].

Отже, синтезуючи класифікаційні моделі Л. Кройчика та Н. Кенжегулової, констатуємо: літературна епістолографія має на меті вдосконалення усієї людської цивілізації, прагне охопити максимально можливий ментально-територіальний простір, натомість авторська журналістська кореспонденція завдяки конкретності та достовірності пропонованих фактів хоч і переслідує таку саму кінцеву мету, звужує поле свого впливу до розмірів окремого континенту, держави, регіону, міста.

Диференційний потенціал епістолярної творчості (емпіричне обґрунтування двох вищенаведених схем) простежується від самих початків родової градації вербального мовлення. Лист, як жанр літератури, має давню історію (епоха міннезінгерів у Німеччині, доба Відродження в Італії, епістолярна спадщина Київської Русі, написана церковно-слов'янською мовою), тоді як лист (передусім відкрита його форма) у площині конкретних журналістичнознавчих досліджень – явище відносно молоде, пов'язане безпосередньо із популяризацією друкованих засобів масової інформації. Незважаючи на відносну молодість в загальній системі комунікації (маємо на увазі смисловий аспект соціальних відносин) власне журналістська епістола своїм корінням сягає античних часів. До прикладу, у Стародавніх Греції та Римі більшість листів були «напіввідкритими», а отже, становили праснову та предмет зацікавлення сучасної журналістики. Спосіб їх викладу мав цілком предметний характер, оскільки абстрактно-художні речі були реалізовані здебільшого у формі усних промов. Зміст цільових повідомлень не охороняли норми авторського права, він був призначений для мінімального й оперативного тиражування у рукописний спосіб; особа, яка komponувала послання, була впевнена, що висновки на основі прочитаного зробить і адресат, і його знайомі. Саме тому оратор Марк Туллій Цицерон неабияк переймався легкістю викладу змісту та лаконічністю писемної форми. Публічні промови знаменитого політика та філософа античності насичені риторичними запитаннями, силогізмами, моральними повчаннями, історичними екскурсами та тропами (літературна парадигма, за Н. Кенжегуловою), натомість епістолярна спадщина тяжіє до інформативності, стриманості, певної стандартизації. У листі до переможеного ворога Юлія Цезаря під час громадянської війни у Древньому Римі

(49 – 45 рр. до н. е.) Квінта Лігарія Цицерон притримується очевидних принципів сучасної журналістської епістолярної риторики (відносна оперативність, інформативність, суб'єктивна інтерпретація дійсності, публічність – в сенсі відсутності відвертих інтимних мотивів чи державних секретів), хоча й використовує притаманну жанру літературного листа фамільярність. «1... Зважаючи на нашу дружбу, я мав би написати тобі щось для заспокоєння або з метою підтримки, однак все ж роблю це тільки тепер, бо маю надію – обставини можуть скластися так, що ми незабаром – не далі, аніж через місяць – побачимо тебе відновленим у правах... 2. Передовсім, напишу тобі про те, що сам розумію: Цезар не буде надто суворим до тебе, оскільки і обставини, і час, і думки людей, а також, як мені видається, особиста прихильність, роблять його м'якшим... 3. Однак, якщо цей процес відбувається повільніше, аніж нам хочеться, то це тому, що через важливі справи того, від кого усього добиваються, доступ до нього [Цезаря] дещо ускладнений. Неабияк розгніваний останніми подіями в Африці, коли велика кількість легіонерів виступила на підтримку Гнея Помпея (головний противник Цезаря у боротьбі за владу у Римі – М.Р.), він, вочевидь, бажає довше тримати у тривозі тих, від кого він, на його ж думку, терпів образу... 4. Виклавши свою думку, я краще доведу на ділі, що хочу для тебе зробити. Якби ти володів такою владою, якою я мав би володіти в цій державі, то навіть ти не відчував би таких поневірянь... А проте, усе, чого тільки вартуватиме привид моєї колишньої гідності, все, чого тільки вартуватимуть залишки впливу, мої прагнення, проникливість, старанність, відданість, - нічим не зраджу перед твоїми чесними братами... 5. Ти ж намагайся зберігати сміливість духу, якого завжди мав вдосталь, по-перше, з тих причин, про які я вже написав, по-друге, бо ти державний діяч... Носій такого важливого життєвого покликання повинен з особливою величчю приймати усе, що відбувається навколо і постійно подавати приклад для інших» [20, с. 13-14].

Оскільки автор достеменно не знав точного місця перебування Квінта Лігарія, то розумів, що ознайомитися із змістом листа може будь-хто із ворогів імператорського Риму у Північній Африці. Це означає, що повідомлення від самого початку його написання мало публічний характер. Чітке вичленовування з текстового масиву комунікативного ланцюжка «автор – проблема – адресат», авторські рефлексії щодо геополітичної ситуації у ранню історичну добу, потреба оперативного розв'язання конкретної проблеми задля суспільного блага, світоглядні судження про функції державного діяча у непростий для країни час – листи Марка Тулія Цицерона відповідають стандартам епістолярної журналістики! Абстрактний та суб'єктивний характер окремих посилів (літературні властивості) зумовлений прагматичним прагненням ратора вкотре подивувати Юлія Цезаря, однак підсумок усних та письмових клопотань Цицерона – урочисте помилювання Лігарія імператором – засвідчив **дієвість публіцистичного журналістського** слова. Попри достатній арсенал прийомів ораторського мистецтва, Марк Туллій Цицерон ніколи не виголошував власних листів. Політик і філософ усвідомлював, що талант переконування виявляється, насамперед, в усних промовах, тому під час письмових звернень свідомо уникав риторичних тропів, ампліфікацій (повторення мовних конструкцій), а також улюбленої художньої фігури – контрасту («антитези»). Також не варто ототожнювати епістолярну спадщину Цицерона з його філософсько-політичними трактатами: філософія, риторика та прадавня форма журналістики (жанр відкритого листа) мають тут чітко окреслені межі та правила. Градацію універсального таланту римлянина продемонстровано у таблиці.

Риторика	Філософія	Журналістика
<p>Ампліфікація (роздування)</p> <p>«Судді! Якщо в мене є якась крихітка таланту (а я свідомий, що він незначний) або хоч трохи ораторської вправності (наділений я нею, визнаю, скромно), або якісь теоретичні знання в галузі красномовства, які ґрунтуються на докладному вивченні благородних наук (їх я, скажу прямо, ніколи не цурався), то результатів усього цього повинен вимагати від мене з повним правом передовсім ось цей Авл Ліціній Архій».</p> <p>(Промова на захист поета Архія) [1, с. 417].</p>	<p>Скептицизм</p> <p>«Є і були раніше філософи, які вважають, що боги зовсім не піклуються про людські справи. Якщо їхня думка правдива, то яким може бути благочестя (pietas)? Якою – побожність (sanctitas)? Якою – релігія (religio)? Адаже все те, що мусимо чисто і свято воздавати богам, має сенс лише тоді, коли вони помічають це і коли родові людському безсмертні боги за це якось віддячують. Якщо ж боги не можуть нам допомогти, і не хочуть, і зовсім не піклуються про нас, і не звертають уваги на те, що ми робимо; і якщо вони не можуть виявити жодного впливу на людське життя, – тоді для чого безсмертних богів шанувати, їм дякувати, звертатися до них із молитвами?»</p> <p>(«Про природу богів») [24, с. 247].</p>	<p>Інформативність</p> <p>«Повідомляю тобі, що твоя бабка померла від туги за тобою, а також від страху за те, що Латинські свята не будуть відзначатися за правилами і на Альбанську гору не приведуть жертвних тварин. Думаю, що Луцій Сауф ще пришле тобі втішне послання. Завдяки чуткам, а також твоїм листам до інших людей, ми чекаємо тебе сюди ближче до січня. Статуї, які ти придбав для моєї школи, вивантажені у Кайети. Особисто їх не бачив, оскільки не мав можливості виїхати з Риму.. однак дуже вдячний тобі за твої турботи про купівлю їх за дешевшу ціну».</p> <p>(Тіту Помпонію Аттіку, в Афіни) [27, с. 14].</p>
<p>Риторичні запитання</p> <p>«Як довго ти, Катиліно, будеш зловживати нашим терпінням? Як довго ще ти, у своєму скаженстві, будеш знущатися над нами? До яких меж ти будеш хизуватися своєю неприборканою зухвалістю? Невже ти не розумієш, що усі твої наміри давно</p>	<p>Діалектика</p> <p>«Отож, якщо наше розмірковування стосуватиметься обов'язку, передовсім я вважаю за необхідне визначити, що таке обов'язок: дивно, як Панетій міг таке пропустити. Адаже базою вивчення будь-якого питання має бути конкретне визначення – аби</p>	<p>Позиція авторського «я»</p> <p>«Направду, я бажаю і бажаю вже давно відвідати Александрію й решту Єгипту. Заодно хочу виїхати з тих місць, де я обрид людям, з тим, аби повернутися, коли мое повернення стане бажаним. Але що ж говоритимуть наші оптимати, якщо вони ще є? Чи не</p>

Риторика	Філософія	Журналістика
<p>розкриті? Хто з нас, на твою думку, не знає, що робив ти останньої чи попередньої ночі, кого скликав, які рішення приймав?» (Перша промова проти Катиліни) [11, с. 128].</p>	<p>можна було зрозуміти, про що саме міркують. Будь-яке дослідження про обов'язок – двояке: з одного боку воно визначає межі добра, з іншого ж – полягає у настановах, якими б ми могли керуватися у повсякденному житті». («Про обов'язки») [25].</p>	<p>скажуть вони, що я зрікся своїх поглядів під впливом якої-небудь винагороди? Що скаже про мене історія через шістсот років? Направду, я боюся цього більше, аніж пересудів сучасників». (Тіту Помпонію Аттіку, в Рим) [28, с. 108].</p>
<p>Анафори і повтори</p> <p>«...Невже тебе не стривожили ні нічні караули на Палатині, ні сторожа, що обходить місто, ні страх, що охопив людей, ні присутність усіх чесних людей, ні вибір цього так захищеного місця для засідання сенату, ні обличчя і погляди всіх присутніх? Невже ти не розумієш?.. О часи! О звичаї!» (Перша промова проти Катиліни) [2, с. 144].</p>	<p>Критика</p> <p>«Слід бути справедливими й до людей, що стоять вельми низько на суспільних щаблях. Найнижче – раби, і мають рацію ті, хто радить поводитися з ними, як з наймитами: вимагати від них старань, натомість надавати все необхідне для прожиття. Оскільки протизаконня чиниться у два способи – або через насильство, або через обман – то обман більше властивий лисиці, а насильство – леву. Обидві якості подають людину в непривабливому світлі, однак обман ненависніший. З-поміж усіх видів несправедливості все ж найбільш злочинна несправедливість з боку тих, хто, підпільно вдаючись до обману, намагається видаватися чесним». («Про обов'язки») [26].</p>	<p>Суспільна проблематика</p> <p>«З-поміж нинішніх кандидатів Цезарю, згідно передбачень, обрання забезпечено. Ферма та Сілана вважають суперниками. У них настільки мало друзів і такий слабкий рівень довіри, що, на мій погляд, немає нічого неможливого у тому, аби виставити проти них Турія. Однак, крім мене, ніхто так не думає. Видається дуже вигідним варіант, аби разом із Цезарем був обраний Ферм. Адже серед тих, хто домагається обрання тепер, немає сильнішого кандидата. Наглядач за будівництвом Фламінієвої дороги, будівництво якої ось-ось буде завершено: я охоче ввів би його до складу консулату. Ось яке уявлення про претендентів склалося у мене до цього часу». (Тіту Помпонію Аттіку, в Афіни) [29, с. 166].</p>
<p>Антитези</p> <p>Адже на нашому боці бореться почуття честі, на тій – нахабство; тут – сором'язливість, там – розбещеність; тут – вірність, там – обман; тут – доблесть, там – злочин... [30].</p>		

Такі риторичні варіації використовували чимало знакових постатей літературної та публіцистичної (журналістика) шкіл. До прикладу, Луцій Анней

Сенека почувався впевнено у письмових формах античної комунікації, тому світоглядні нарративи подавав у вигляді п'єс, трактатів та листів («Листи до Луцилія»). Ранній Йоганн Гете публічно визнавав найсильнішим стилем своєї творчості саме епістолярний (роман «Страждання юного Вертера», вишукана експресія під час листування з представниками веймарської масонської ложі), а пізній Микола Гоголь зрозумів, що публіцистичне відображення дійсності можливе тільки у формі «письмового діалогу» («Вибрані місця із листування з друзями», епістолярна полеміка з В. Белінським тощо). Навіть радянський дисидент Андрій Сахаров, сягнувши професійних висот у далекій від образності та філософського осмислення дійсності науці фізиці, звернувся до журналістського жанру листа, як єдиного можливого способу запобігти техногенній катастрофі людства з вини СРСР. Тексти на злободенну тематику (смертна кара, загроза ядерної війни, війна в Афганістані), які надсилав розробник водневої бомби до редакцій московських та зарубіжних ЗМІ, друкували виключно за кордоном, проте їх суспільний резонанс перевершував усі сподівання.

Хибно було б вважати, що визнані майстри письмових форм творчості заздалегідь визначали приналежність власних експлікацій до того чи іншого її виду. Оскільки комунікант акцентував увагу здебільшого на змісті написаного, а не його родово-стилістичних параметрах, жанрову автономність чи поліфонічність авторського епістолярію встановлюють науковці, вона залежить від мети, кола читачів та ідейно-образних доміант, навіть більше, має і літературні, і журналістські ознаки. Виняток у цьому переліку становить доробок літературних критиків – представників синтезуючого комунікативного жанру творчості (власне літературна критика та журналістська рецензія). Зокрема, епістолярій одного з фундаторів російського символізму Дмитра Мережковського чітко розмежовується на інформаційно-проблемний та художньо-інтимний. Кореспонденція з еміграції до ідейних соратників (Д. Філософова, Ф. Батюшкова, В. Теляковського, Г. Саркісова, Н. Дрізена та ін.) містить низку приватних сентенцій, суть яких стає зрозумілою тільки після детального аналізу біографічних даних автора. Натомість відкритий лист до Герберта Уеллса та Герхарта Гауптмана стосовно їхньої підтримки радянського уряду у 1920-1921 рр. чи колективний протест проти вторгнення армії СРСР на територію Фінляндії (1939 р.) – журналістика у чистому вигляді. Порівняймо:

Епістолярна публіцистика	Приватна кореспонденція
«У ці буремні дні, коли уряд СРСР несе смерть, руйнування, брехню у мирну Фінляндію, ми, що нижче підписалися, вважаємо за необхідне висловити найрішучіший протест проти цього божевільного злочину. Та ганьба, якою знову покриває себе сталінський уряд, несправедливо лягає на поневолений ним російський народ, який не відповідає за його дії... Ми запевняємо, що Росія, звільнившись від комуністичної диктатури, легко домовиться з Фінляндією [щодо спір	«Сюжет твору цілком зрозумілий і, видається, абсолютно цензурований. Мені хотілося б познайомити з ним Вас, Н. А. Котляревського та В. А. Теляковського. Повертаюся 5 травня до Петербурга (виїжджаю з Парижа 3 травня). Сподіваюся, що застану вас у Петербурзі? Але чи застану Н. А. та В. А.? Якщо зміст буде пропущений, дуже хотілося б включити п'єсу в репертуар наступного року... Не знаю, чи вдався мені сюжет, але вже з того, що я його написав, Ви бачите, що я

Епістолярна публіцистика	Приватна кореспонденція
них територій – М. Р.], не порушивши власних інтересів та виявивши повну повагу до прав та інтересів цієї країни» [13].	все-таки стараюся і не забуваю Літературно-Театральний Комітет» [15].
«Ви [Герберт Уеллс – М.Р.] стверджуєте, що «зараз в Росії не може бути іншого уряду, аніж більшовицький». Що це означає? Те, що всякий народ гідний свого уряду, як всяке дитя – своєї матері? Ви побачили дитя в руках горили – та й вирішили, що воно гідне матері. Але схаменіться, містера Уеллс: можливо, горилка вкрала дитя людське. Ви вдивлялися в обличчя Росії шістнадцять днів, а я – п'ятдесят років. Росія вам – чужа, а мені – мати. Повірте, я зумію відрізнити обличчя матері від пики горили» [14].	«У своєму листі я повідомляв Вам, що написав п'єсу з сучасного життя, яку хотів подати на Ваш розгляд, а також питав про долю «Зеленої каблучки». Долю цю я дізнався одразу після приїзду до Петербурга. Зізнаюся, був дуже здивований, ознайомившись із змістом протоколу... Звинувачення в «аморальності» – дуже важке звинувачення. Адресоване письменнику, який публічно визнаний талановитим, воно потребує вагомих фактів та неспростовних доказів...» [16].

Увесь творчий доробок Д. Мережковського можна чітко поділити на чотири жанрово-стилістичні групи: художня проза та драматургія («Христос і Антихрист», «Юліан Відступник»), поезія (збірка «Символи»), публіцистика («Хрест чи пентаграма», «Прийдешній Хам») та епістолографія. Оскільки приватна кореспонденція невелика за обсягом, літературний епістолярій не простежується зовсім, а усі публічні листи мають відкритий характер, Дмитра Мережковського, всупереч даним офіційних джерел (письменник, поет, літературний критик, перекладач, історик, філософ), слід вважати, передусім, письменником і журналістом. Публіцистика як «словесна й візуальна сфери моделювання свідомості» [12, с. 23], «галузь журналістики, що оперує засобами наукового мислення та емоційного впливу» [5, с. 42], «твори, що впливають на формування громадської думки» [7, с. 30] і публіцистичний епістолярій, як загальний і, водночас, індивідуальний виразник вартісного авторського світогляду – величини однорідні та взаємозамінні. Компаративний аналіз пластів творчості Д. Мережковського дає змогу констатувати наявність усіх журналістських ознак у кореспонденційній його формі згідно класифікаційних моделей Л. Кройчика та Н. Кенжегулової. Щоправда, «елементи міфології у якості обґрунтування ідеї, або для доказу певного соціального явища» тут замінені релігійними постулатами, часто догматичними, однак достатніми для формування авторського концепту «нової релігійної свідомості» та публіцистичного обґрунтування візії «Третього Завіту».

Слово як засіб оперативного інформування, площина вияву інтересів та вартостей людей, спонука до дії та слово – виразник естетичних (художніх) смаків, філософського, позачасового осмислення буття. Саме у різному функціональному призначенні полягає головна відмінність літературної та журналістської епістолографії. Публіцистика (цілісно) або публіцистичний метод (проникнення вартісних сентенцій у непубліцистичні за своєю природою тексти) виконують тут конгруентні завдання, натомість контрастне співвідношення між комунікативними категоріями «автор» – «реципієнт», а також використання різ-

норідних лексико-стилістичний ресурсів в процесі донесення до читача певної ідеї дають змогу чітко виокремлювати **журналістський епістолярій** з широкого літературного масиву. У цьому і полягає одне з головних завдань дисципліни «соціальні комунікації».

Отож, стрімкий розвиток новітніх каналів комунікації стирає диференціальні межі між приватністю та публічністю, образністю й злободенністю. Навіть за таких умов художню літературу, на відміну від практичної журналістики, ніколи не ототожнювали із так званим словоблудом (спам, наклеп, комерційна реклама, чорний піар), навіть більше, вона є настільки розмаїтою, що й на теоретичному рівні термін «епістола», «епістолярна публіцистика» використовує на позначення кількох класоформуючих ознак. Своєю чергою класичне журналістикознавство, хоч і простежує власне видове коріння у сотнях цільових авторських повідомлень III–XIX століть, до сфери професійної компетенції зараховує виключно відкритий лист – жанр публічних виступі у пресі, популяризація якого розпочалася у XX ст. За словами професора В. В. Різуна, наукова дисципліна «соціальні комунікації» здатна виступити своєрідним компромісним фактором у формальній суперечці між двома школами, оскільки «вивчає систему суспільної взаємодії у найбільш широкому її розумінні, починаючи від шляхів, способів, засобів, принципів встановлення та підтримання інформаційних контактів і закінчуючи розробкою, провадженням, організацією, удосконаленням, модернізацією відносин між соціальними інститутами (література, «нова журналістика» – Р. М.) та організованими спільнотами» [22, с. 7]. Оскільки до останньої категорії і належать активні громадяни, позиція яких може бути репрезентована і в журналістській, і в літературній епістолографії, художня проза базована на розрідженій та все ж фактологічній основі, а жанр класичного відкритого листа асимілюється з такими новітніми формами суспільного спілкування, як інтернет-блог (з коментарями читачів) або текстова онлайн-конференція, маємо достатньо підстав прогнозувати поступальне об'єднання усіх можливих авторських звернень у формі листа в окрему вербальну підсистему – з центром у межах компетенції соціальних комунікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антична література: хрестоматія / Упор. О. І. Білецький. – К. : Радянська школа, 1968. – 612 с.
2. Апресян Г. З. Ораторское искусство / Г. З. Апресян. – М. : Изд-во. МГУ, 1978. – 277 с.
3. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Собр. соч. / ред. С. Г. Бочаров, Л. А. Гоготишвили. – Т. 5: Работы 1940-х – нач. 1960-х гг. – М., 1997. – С. 159–206.
4. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М. : Советский писатель, 1963. – 142 с.
5. Вартанов Г. І. Засоби масової інформації. Короткий словник термінів і понять / Г. І. Вартанов. – К. : Грамота, 2005. – 64 с.
6. Вартанов Г. І. Основи теорії журналістики: конспект лекцій / Г. І. Вартанов, В. І. Шкляр. – К. : МІЛП, 1996. – 56 с.
7. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: навч. посібник / В. Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2000. – 180 с.
8. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: підручник – 3-те вид. / В. Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2008. – 276 с.

9. Кенжегулова Н. С. Пути развития журналистики и литературы в истории общечеловеческой цивилизации [Электронный ресурс] // Вестник Казахского нац. ун-та, «Серия филологическая». – 2002. – Режим доступа http://www.unesco.kz/massmedia/pages/12_1.htm
10. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст. / В. І. Кузьменко. – К. : Просвіта, 1998. – 305 с.
11. Лapidус Н. И. Античная литература / Н.И. Лapidус. – Минск : Изд-во «Университетское», 1986. – 158 с.
12. Лось Й. Д. Публіцистика і тенденції розвитку світу / Й. Д. Лось. – Львів : ПАІС, 2008 – 376 с.
13. Мережковский Д. Коллективное письмо против вторжения советских войск в Финляндию / Д. Мережковский [и др.] // «Последние новости» (Париж). – 1939. – 31 дек. – № 6852.
14. Мережковский Д. Открытое письмо Уэллсу / Д. Мережковский // «Последние новости» (Париж). – 1920. – 3 дек. – № 189.
15. Мережковский Д. Письмо Ф. Батюшкову от 27 апр. 1914 г.
16. Мережковский Д. Письмо В. Теляковскому от 11 мая 1914 г.
17. Назарук М. Й. Українська епістолярна проза кінця ХVІ – початку ХVІІ ст.: Дис. ... канд. філол. наук / М. Й. Назарук. – К., 1994. – 192 с.
18. Основы творческой деятельности журналиста / (ред.-сост. С. Г. Корконосенко). – СПб. : Знание, СПБИНВЭСЭП, 2000 г. – 270 с.
19. Паперно И. А. Об изучении поэтики письма / И. А. Паперно // Ученые записки Тартус. ун-та. Вып. 420. – Тарту. – 1977. – С. 105-111.
20. Письма Марка Туллия Цицерона к Аттику, близким, брату Квинту, М. Бруту ; в 3 т. / пер. В. О. Горенштейн. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1949–1951. – Том 3. – 826 с.
21. Прохоров Е. П. Эпистолярная публицистика / Е. П. Прохоров. – М., 1966. – 70 с.
22. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // Світ соціальних комунікацій (науковий журнал). – К., 2011. – Т. 2. – 183 с.
23. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика / Б. В. Томашевский. – М.-Л., 1931. – 76 с.
24. Цицерон Марк Туллий. Про державу. Про закони. Про природу богів / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. В. Литвинов. – К. : Основи, 1998. – 476 с.
25. Цицерон Марк Туллий. О старости. О дружбе. Об обязанностях; в 2 т. / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. В. О. Горенштейн. – М. : Наука, 1993. – Т.1. – 448 с.
26. Цицерон Марк Туллий. О старости. О дружбе. Об обязанностях; в 2 т. / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. В. О. Горенштейн. – М. : Наука, 1993. – Т.2. – 400 с.
27. Цицерон Марк Туллий. Письма Марка Туллия Цицерона к Аттику, близким, брату Квинту, М. Бруту; в 3 т. / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. В. О. Горенштейн. – М.-Л. : АН СССР, 1949. – Т. 1. – 415 с.
28. Цицерон Марк Туллий. Письма Марка Туллия Цицерона к Аттику, близким, брату Квинту, М. Бруту; в 3 т. / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. В. О. Горенштейн. – М.-Л. : АН СССР, 1949. – Т. 1. – 415 с.
29. Цицерон Марк Туллий. Письма Марка Туллия Цицерона к Аттику, близким, брату Квинту, М. Бруту; в 3 т. Т. 1. / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. В. О. Горенштейн. – М.-Л. : АН СССР, 1949. – Т. 1. – 415 с.

30. Цицерон Марк Туллий. Речи; в 2 т. / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. В. О. Горенштейн. – М. : АН СССР, 1962. – Т. 1. – 452 с.

EPISTOLARY PUBLICISM: LITERATURE VS. JOURNALISM

Mykola Rashkevych

*Ivan Franko National University of Lviv,
Chuprynky Street 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Accumulated scientific paradigms concerning genre and stylistic accessories of public/private form of the epistolary art, the poliscientific and synthesizing potential of open (semi-open) letter to the current social themes is traced on particular examples, the prerequisites of all the newest written author's messages are outlined to sociocommunicative autonomous subsystem.

Key words: letter, open letter, epistolary publicism, criticism, review, literature, journalism, social communication.

ЭПИСТОЛЯРНАЯ ПУБЛИЦИСТИКА: ЛИТЕРАТУРА VS. ЖУРНАЛИСТИКА

Николай Рашкевич

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Аккумулированы научные парадигмы относительно жанрово-стилистической принадлежности публичной/частной формы эпистолярного творчества, на конкретных примерах отслежен полинаучный и синтезирующий потенциал открытого (полуоткрытого) письма на актуальную общественную тематику, очерчены предпосылки объединения всех новейших письменных авторских обращений в автономную социокоммуникативную подсистему.

Ключевые слова: письмо, открытое письмо, эпистолярная публицистика, критика, рецензия, литература, журналистика, социальные коммуникации.